

НАШІ ВІТАННЯ

ВАСИЛЬ ЯКОВИЧ ТАЦІЙ – СТРАТЕГ І ФУНДАТОР У НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

*В історії діють два закони: закон великих чисел
та закон великих людей.*

Іосиф Левін

Відомо, що протягом багатьох століть провідні науковці намагалися своїми пошуками, здобутками досягти рівня «високої науки», яка забезпечує прогрес у людському житті, допомагає пізнати минуле й зазирнути в майбутнє з позицій гуманізму, добра, справедливості, навчивши цій справі учнів. Кращі з них визнані в історії справжніми творцями науки, до яких ми маємо честь віднести й нашого сучасника – відомого вченого, академіка Національної академії наук України, ректора Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Президента Національної академії правових наук України Василя Яковича Тація. За своє життя Василь Якович досягнув вищих щаблів у самореалізації в різних іпостасях – як учений, організатор, учитель та педагог. Він є яскравим прикладом людини, переважну більшість наукових здобутків якої називають стратегічними й фундаментальними.

Академік В. Я. Тацій зробив вагомий внесок у правову науку, щоденно продовжуючи активно працювати в ім'я її еволюційного високоінтелектуального збагачення. Як учений Василь Якович є стратегом у розвитку як юридичної науки в Україні в цілому, так і її складової – кримінального права, зокрема. Напрями його наукової діяльності є надзвичайно багатогранними та охоплюють як різноманітні проблеми кримінального права (зокрема, питання методології кримінально-правових і міждисциплінарних досліджень, концепції розвитку кримінального законодавства, інститутів злочину та кримінальної відповідальності, складу злочину, об'єкта кримінально-правової охорони, злочинів проти основ національної безпеки, господарських злочинів, злочинів проти довкілля тощо), так і проблеми теорії держави та права, конституційного права України, з якими тісно пов'язана наука кримінального права.

Академік В. Я. Тацій є автором понад 500 наукових праць, у тому числі понад 50 монографій, низки навчальних посібників та підручників. До їх числа, зокрема, належать: «Понятие, система и общие виды хозяйственных преступлений» (1974), «Уголовный кодекс Украинской ССР: Научно-практический комментарий» (1987), «Ответственность за хозяйственные преступления» (1979), «Ответственность за хозяйственные преступления: объект и система» (1984), «Объект и предмет преступления в советском уголовном праве» (1988), «Об'єкт і предмет злочину у кримінальному праві України» (1994), «Кримінальне право України: Загальна частина» та «Кримінальне право України: Особлива частина» (у співавт., 1997, 1998, 2001, 2003, 2004, 2007, 2010), «Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар» (у співавт., 2003, 2004, 2006, 2008, 2013), «Конституція України. Науково-практичний коментар» (у співавт., 2003, 2011), «Правова система України: історія, стан та перспективи»: у 5 т. (1-й та 5-й т., у співавт., 2008, 2011, 2013; укр., рос. і англ. мовами), а також відомий у науковому середовищі п'ятитомник «Правова доктрина України», оприлюднений у 2013 р. (1-й та 5-й т., у співавт.) та ін.

У кримінально-правовій доктрині Василь Якович послідовно розвиває та відстоює генеральну лінію – впровадження конституційної стратегії розбудови правової держави, де забезпечується верховенство права та гарантується належна охорона прав і свобод людини і громадянина, інших соціальних цінностей засобами кримінально-правового характеру. Як член багатьох державних інституцій, до складу яких він запрошується як провідний учений, В. Я. Тацій залишається ініціатором і принциповим експертом багатьох новацій у державній кримінально-правовій політиці, визначаючи її мету, завдання й зміст на теоретичному рівні. Широко відомі його праці з питань формування державної політики у сфері боротьби зі злочинністю та в умовах розвитку громадянського суспільства, законотворчості (приміром щодо правил розробки якісних та ефективних законів), установлення закономірностей та визначення шляхів розвитку кримінального права й кримінального законодавства, забезпечення стабільності й динамізму національного законодавства про кримінальну відповідальність як основних умов його ефективності.

Василь Якович є розробником й інших фундаментальних положень у науці кримінального права. Він першим запропонував і обґрунтував новий системний підхід у боротьбі з господарськими злочинами зі створенням теоретичних засад установа кримінальної відповідальності за такі злочинні посягання. Зазначеним питанням були присвячені, зокрема, його дисертації: кандидатська «Кримінальна відповідальність за комерційне посередництво» (захищена в 1970 р.) та докторська: «Проблеми відповідальності за господарські злочини: об'єкт та система» (спеціальність 12.00.08) (захищена в 1984 р.). Вагомим також є внесок науковця в розвиток теорії об'єкта злочину. Розвинута ним ідея суспільних відносин як об'єкта злочину підтримана багатьма послідовниками і на сьогодні є «візитною карткою» Харківської школи кримінального права. Його заслугою є проведення чіткої класифікації об'єктів злочинів на підґрунті філософських категорій, відштовхуючись від загального до особливого та конкретного. Він довів існування загального об'єкта кримінально-правової охорони, показавши, що ним є вся сукупність суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону, та переконливо обґрунтував, що структура Особливої частини Кримінального кодексу України повинна будуватися виключно за критерієм родового об'єкта злочинного посягання (1988). Згодом наукові позиції В. Я. Тація було покладено у систему кримінального законодавства в Україні.

Щороку зростає цитування розробок В. Я. Тація стосовно категорії інтересу в кримінальному праві, що існують уже майже 30 років. Його висновки про інтерес як соціологічну категорію, співвідношення потреб й інтересу, в яких потреби виступають предметною, вихідною основою, що зумовлює та визначає зміст інтересу, визнано одними із фундаментальних положень теорії криміналізації. У подальшому це знайшло підтвердження в інших дослідженнях – науковому пізнанні закономірностей установа кримінальної відповідальності на різних етапах розвитку кримінального законодавства.

Фундаментальне значення мають й інші здобутки Василя Яковича, науковість яких перевірено часом. Він першим у кримінально-правовій науці виокремив таке поняття, як предмет злочинного

впливу, що стало теоретичним підґрунтям у розвитку вчення про злочин, теорії наслідків у кримінальному праві. Разом із тим В. Я. Тацій і сьогодні виступає ініціатором багатьох важливих теоретичних новел, зокрема, він є автором однієї із сучасних і прогресивних концептуальних моделей установлення відповідальності за проступок у законодавстві України.

Теоретичні здобутки академіка широко впроваджені в законодавство. Його напрацювання використані при розробці Конституції України, Кримінального кодексу України 2001 р. (формулювання загальної концепції Кодексу, основних принципів кримінальної відповідальності й покарання, побудови Загальної та Особливої частин, змісту розд. VII Особливої частини) та багатьох інших нормативно-правових актів. Так, В. Я. Тацій був головою робочої групи Кабінету Міністрів України з розробки нового Кримінального кодексу України (з 1992), а також головою Комісії з доопрацювання та узгодження проектів Кримінального, Кримінально-процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів України (1995–2001). Також він був членом Конституційної комісії із розробки проекту чинної Конституції України, членом Конституційної Асамблеї із розробки її нової редакції, брав участь у розробці багатьох законопроектів та проектів нормативних актів, серед яких: проекти законів «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо посилення протидії корупції», «Про внесення змін до деяких законів України (щодо додаткових заходів забезпечення виконання Конституції України)», «Про запровадження довічного позбавлення волі за розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів», «Про оперативну-розшукову діяльність», проект Кримінального процесуального кодексу України та ін. В. Я. Тацій був членом низки урядових, парламентських комісій, робочих груп, громадських організацій, зокрема, робочої групи Верховної Ради України з доопрацювання проекту Кримінального процесуального кодексу України, Науково-консультативної ради при Верховному Суді України, Науково-методичної ради при Генеральній прокуратурі України, Міжвідомчої ради з координації фундаментальних досліджень при НАН України, Експертної ради при НАН України з експертизи

фундаментальних науково-дослідних робіт та ін. У 2011 р. В. Я. Тацій обрано Головою Громадської організації «Всеукраїнська асоціація кримінального права», яка створена за його ініціативою і вже об'єднує понад 400 фахівців із кримінального права та кримінології. Наведені напрями наукової та громадської діяльності за своїми здобутками та їх важливістю для розбудови України як правової держави заслуговують на окремий розгляд.

Визначних успіхів професор В. Я. Тацій досяг в організаторській роботі. У своїй книзі «Времена жизни» (2010) Василь Якович пише: «Мне трудно передать словами то чувство гордости и благоговейной сопричастности к большой науке, которое я испытал, когда первокурсником впервые открывал тяжелую старинную дверь Харьковского юридического института. Тогда... я даже предположить не мог, что стены этого прекрасного здания... станут мне родными на всю жизнь. Под высокими сводами здания... я сразу же почувствовал, что вошел в настоящий Храм юридической науки и образования». Мине менше 30 років – і Василь Якович очолить цей Храм. Понад 25 років Василь Якович обіймає посаду ректора в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого. Під його керівництвом цей заклад став одним із найавторитетніших навчальних закладів України.

На початку 90-х років саме професор В. Я. Тацій висунув ідею створення Академії правових наук України (нині – Національної академії правових наук України) – центру інтелектуального потенціалу вчених-юристів. Понад 20 років він є Президентом цієї установи.

Також за свою наукову кар'єру В. Я. Тацій багато років очолює кафедру кримінального права Університету, був і є керівником фундаментальних тем, що розробляються науковцями Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого й Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України.

Водночас В. Я. Тацій є головним редактором «Вісника Національної академії правових наук України» та електронного журналу «Вісник асоціації кримінального права», відповідальним редактором міжвідомчого республіканського наукового збірника «Пробле-

ми законності», головою наукової ради журналу «Право України», головою редакційної ради газети «Vivat lex!» та ін.

Яскравою є діяльність Василя Яковича як учителя та педагога. За часів його викладання з лав академії вийшло понад 40 випусків студентів, понад 25 із них – за часів його перебування на посаді ректора. Він підготував багато кандидатів і докторів юридичних наук. Його думки, школа простежуються в результатах діяльності його учнів. Лише в цьому році захищено дві докторських дисертації із розв'язанням важливих проблем кримінального права, науковим консультантом по яких є академік Василь Якович Тацій. Він завжди виховував та виховує своїх учнів у дусі постійного оновлення та збільшення знань із відчуттям «духу часу» і поглибленими знаннями філософії, історії права, з розумінням суспільних процесів. При цьому в наукових дослідженнях ключове місце, на його переконання, має відводитися традиціям української школи кримінального права. Вражають і підкоряють його здібності прогнозувати хід подій і миттєво сприймати все нове, прогресивне, а також глибоке знання історії із невід'ємною повагою до здобутків попередників. У суспільстві добре відомі його принципові позиції, що боротьба зі злочинністю не може бути ефективною, якщо вона не базується на досягненнях сучасної науки; що існує необхідність проведення науково-правових експертиз законопроектів; що має відбуватися тісний зв'язок наукових досліджень із практикою та ін.

Він є відомим ученим у світі, стратегом розвитку кримінально-правової думки міжнародного масштабу, одним із засновників і фундаторів міжнародної й українсько-європейської шкіл кримінального права. Його пропозиція щодо розробки Міжнародного кримінального кодексу знайшла підтримку та вже частково реалізується в країнах Європейського Союзу.

Плідна та багатопланова діяльність В. Я. Тація була відмічена на різних рівнях. За видатні особисті заслуги перед Українською державою у справі розвитку юридичної науки, багаторічну плідну наукову, педагогічну та громадську діяльність В. Я. Тацію присвоєно звання «Герой України» (із врученням ордена Держави, 2004). Він удостоєний звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (1989). В. Я. Тацій є лауреатом Державної премії України в галузі

архітектури (2001), лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки (2004), повним кавалером ордена «За заслуги» (2000, 2012), лауреатом премії імені В. Вернадського (2001) і премій імені Ярослава Мудрого (2001, 2002), нагороджений орденом «Знак Пошани» (1987), орденами князя Ярослава Мудрого V, IV, III ступенів (1995, 1998, 2009) та ін. Василь Якович має низку міжнародних урядових, громадських та церковних нагород, є державним радником юстиції I класу, Почесним доктором Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Харківського національного університету внутрішніх справ, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Заслуженим професором Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, професором Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля, Почесним громадянином міст Полтави, Харкова та Харківської області. Це визнання заслужено великою працею та вагомими здобутками відомого вченого, які за своїм значенням є важливими для нашої держави й суспільства, а також світового співтовариства.

Із великою пошаною ми висловлюємо слова вдячності Василю Яковичу за його зразок життя та наукової діяльності, за приклад людяності і високоінтелектуального служіння Народу України, який він нам усім дарує! Бажаємо творчого натхнення і нових великих звершень!

***В. І. Борисов**, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, директор НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України;*

***Л. М. Демидова**, доктор юридичних наук, доцент, завідувач сектору дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.*